

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANIA PROBLEMATIKY HYBRIDNEJ VOJNY – VOJNY 21. STOROČIA

THEORETICAL BACKGROUND FOR THE RESEARCH OF PROBLEMS OF THE HYBRID WAR – THE WAR OF THE 21. CENTURY

Radoslav Ivančík¹

Hybridná vojna predstavuje v posledných rokoch jeden z najpoužívanejších pojmov vo sfére vojenstva a bezpečnosti, a čiastočne aj politiky a medzinárodných vzťahov, zvlášť po vypuknutí konfliktu na Ukrajine. Čoraz častejšie sa objavuje nielen vo vedeckých alebo odborných publikáciách, štúdiách či článkoch z oblasti vojenstva a bezpečnosti, ale tiež v rôznych časopisoch, správach a debatách mimo vojenskú a bezpečnostnú komunitu. Mohlo by sa zdať, že ide o nový termín alebo dokonca nový typ konfliktu, ale nie je to tak. Hybridná vojna nie je žiadny nový fenomén, je známa už veľa rokov, avšak po ruskej anexii Krymu je tento pojem oveľa populárnejší a častejšie používaný. Na druhej strane, väčšia časť širšej verejnosti nevie, čo tento termín naozaj znamená, čo hybridná vojna predstavuje, a preto sa autor vo svojom príspevku zaoberá teoretickými východiskami skúmania problematiky hybridnej vojny a prostredníctvom dosiahnutých výsledkov realizovaného výskumu objasňuje podstatu skúmaného problému.

Kľúčové slová: Hybridná vojna, konflikt, hrozby, bezpečnosť, vojenstvo.

Hybrid war represents one the most used terms in the area of military and security affairs, and particularly also in politics and international relationships in the last years, especially after the outbreak of conflict in Ukraine. It appears still more frequently not only in scientific or specialized military or security publications, studies or articles, but also in various journals, news, reports or debates out of military or security community. It might be seemed it is a new term or even new type of conflict, but it is not. Hybrid war is really no new phenomenon, it is known for many years; however, after the Russian

¹ plk. gšt. Ing. Radoslav Ivančík, PhD. at PhD., Generálny štáb Ozbrojených síl SR, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com.

Autor je profesionálny vojak, ktorý počas svojej profesionálnej kariéry pôsobil vo viacerých vedúcich funkciách na jednotlivých stupňoch velenia a riadenia Ozbrojených síl SR. Je autorom viacerých domácich i zahraničných vedeckých monografií, vysokoškolských učebníc, vedeckých i odborných štúdií, článkov a príspevkov najmä z oblasti vojenstva a národnej a medzinárodnej bezpečnosti.

annexation of Crimea, it is much more popular and used. On the other hand, the majority of wider public do not know what the mentioned term exactly represents, and that is the reason why an author of the article deals with this topic from theoretical point of view, and, through gained results of the research, tries to explain the essence of examined problem.

Key words: Hybrid war, conflict, threats, security, military.

JEL: Z00, Z19

1 Úvod

Hybridná vojna – pojem, ktorý sa v posledných rokoch, a zvlášť po vypuknutí konfliktu na juhovýchode Ukrajiny, objavuje čoraz častejšie nielen v slovníku vojakov, vojenských teoretikov alebo bezpečnostných expertov, ale aj v slovníku politikov, novinárov či diskutujúcich občanov. Neobjavuje sa už len vo vedecko-odborných publikáciách, štúdiách či vedecko-odborných časopisoch a zborníkoch z oblasti vojenstva a bezpečnosti, ale pomerne frekventovane aj v rôznych správach, reportážach, článkoch, publicistických reláciách alebo debatách mimo odbornej vojenskej a bezpečnostnej komunity. Podľa Světnička sa dokonca z označenia hybridná vojna stal po vypuknutí konfliktu na Ukrajine „módny“ pojem zaznievajúci z úst kdekoho. (Světnička, 2015)

Z vyššie uvedených riadkov by sa mohlo zdať, že ide o nový pojem, nový odborný termín či dokonca nový typ vojny. Ale nie je to tak. V nijakom prípade nejde o nový fenomén ani o nový typ konfliktu, ale len o akési znovuobjavenie tohto pojmu a jeho spopularizovanie po ruskej anexii Krymu na jar 2014 a dobytí rozsiahlych území bojovníkmi Islamského štátu v Iraku a Sýrii v rokoch 2013 a 2014. Hybridné vojny či konflikty tu už totiž boli. Jeden z učebnicových príkladov predstavuje zabratie časti územia v českom pohraničí v roku 1938, keď hitlerovské Nemecko využilo nielen vojenské, ale aj politické, ekonomické, informačné a humanitárne prostriedky. (iDNES.cz, 2015)

Po ďalší príklad hybridnej vojny nemusíme chodiť až tak ďaleko do minulosti, stačí si spomenúť na prvú a druhú vojnu v Čečensku v rokoch 1994 až 1996, resp. 1999 až 2009, v ktorých boli čečenský separatisti schopní skombinovať konvenčný spôsob vedenia ozbrojeného zápasu s gerilovým spôsobom boja, realizovať psychologické operácie s cieľom nakloniť si miestne obyvateľstvo na svoju stranu, a zároveň vykonávať kriminálne aktivity a teroristické útoky nielen na území Čečenskej autonómnej republiky, ale najmä na ostatnom teritóriu Ruskej federácie. Bohužiaľ, ako uvádza Renfrew, mnohé z aktivít čečenských separatistov boli označené ako vojnové zločiny a zahynulo pri nich množstvo nevinných civilistov, vrátane detí, ako napríklad pri Beslanskom masakri v roku 2004. (Renfrew, 2011)

Typickým príkladom hybridnej vojny je podľa Caseyho aj konflikt z roku 2006 (označovaný tiež ako druhá libanonská vojna) medzi Izraelom a libanonským hnutím Hizballáh, ktorého príslušníci boli schopní využívať súčasné moderné civilné technológie (napríklad zabezpečené mobilné telefóny, počítače a telekomunikačné systémy, atď.) v kombinácii s modernými zbraňovými systémami (napríklad protitankovými, protilodnými a zem-vzduch riadenými strelami, raketami, mínometmi, modernými bezpilotnými prostriedkami, atď.) a improvizovanými výbušnými systémami inovatívnym a neočakávaným spôsobom. (Casey 2009, s. 28) Hizballáh, ako nešťatny a nekonvenčný aktér, zároveň vedel identifikovať slabiny konvenčných regulárnych izraelských ozbrojených síl a úspešne aplikovať protiopatrenia voči ich silným stránkam. (Zúna 2010, s. 36)

Medzi ďalšie príklady z nedávnej minulosti možno zaradiť konflikty v Gruzínsku v roku 2008, v Líbyi v roku 2011, na juhovýchodnej Ukrajine od roku 2014 alebo súčasnú vojnu vedenú Islamským štátom na Blízkom východe a v juhozápadnej Ázii.

2 VYMEDZENIE A DEFINOVANIE HYBRIDNEJ VOJNY

2.1 AMERICKÁ ŠKOLA

Za „znovuobjavením“ termínu hybridná vojna, ako aj ďalších súvisiacich pojmov – hybridné hrozby, hybridný konflikt či hybridný spôsob vedenia boja – stojí Frank Hoffman. „Hybridná vojna“, podľa neho, „predstavuje viac ako len konflikt medzi štátmi a inými ozbrojenými skupinami. Je aplikáciou rôznych foriem konfliktu, ktoré najlepšie odlišujú hybridné hrozby alebo hybridné konflikty. To platí najmä odvtedy, odkedy môžu byť hybridné vojny vedené ako štátmi, tak i rôznymi nešťatnymi aktérmi.“ (Hoffman 2009a, s. 36)

Hybridná vojna tak podľa Hoffmana predstavuje vojnu, v ktorej pôsobia štátni i nešťatni aktéri, ktorí pri vedení bojovej činnosti využívajú metódy, ktoré predstavujú hybridné hrozby. Tie, ako uvádza Hoffman, „zahŕňajú celú škálu spôsobov boja, vrátane konvenčných spôsobov a schopností, neregulárnej taktiky a nepravidelných formácií, ako aj kriminálne a teroristické činy, ktoré zahŕňajú neobmedzené násilie, nátlak, spoločenské nepokoje a rozvrat.“ (Hoffman 2007, s. 8) „Tieto rôznorodé aktivity môžu byť vykonávané viacerými samostatnými jednotkami (alebo dokonca tou istou jednotkou), pričom sú operačne a takticky riadené a koordinované v priestore operácie za účelom dosiahnutia synergického efektu vo fyzickom i psychologickom rozmere konfliktu. Želané účinky pritom možno dosiahnuť na všetkých úrovniach konfliktu.“ (Hoffman 2009a, s. 36)

Glenn definuje hybridné hrozby ako „nepriateľa, ktorý súčasne a adaptabilne používa rôzne kombinácie politických, ekonomických, sociálnych a informačných prostriedkov a zároveň konvenčné, nepravidelné, katastrofické, teroristické a rozvratné kriminálne metódy vedenia boja.“ (Glenn 2009, s. 2) Na doplnenie treba uviesť, že

nepriateľ môže podľa Glenna predstavovať kombináciu pôsobenia štátnych a neštátnych aktérov.

Podobnú definíciu prijali na konferencii k hybridným vojnám,² podľa ktorej „hybridná hrozba predstavuje akéhokoľvek protivníka, ktorý súčasne a adaptívne uplatňuje konkrétnej situácii prispôsobený mix konvenčných, neregulárnych, teroristických a kriminálnych prostriedkov a aktivít v priestore operácie, pričom skôr ako o individuálneho aktéra, ide o protivníka alebo hrozbu pozostávajúcu z kombinácie štátnych a neštátnych aktérov.“ (US JFC HWC, 2009)

Tento pohľad potvrdzuje Kilcullen, ktorý o hybridnej vojne hovorí ako o modernom konflikte zahŕňajúcom kombináciu konvenčnej vojny, neregulárnej vojny, občianskej vojny, povstania a terorizmu (Kilcullen 2009). Nemeth ju vo svojej práci venovanej čečenskej vojne charakterizuje ako moderný spôsob gerilovej vojny, v ktorej sú využité moderné technológie a moderné metódy mobilizácie. (In AFJ 2009)

McCuen zasa za hybridnú vojnu považuje „vojnu, ktorá má síce konvenčnú formu, ale rozhodujúce boje sú vybojované nie na konvenčných, ale na asymetrických bojiskách. Predstavuje boj proti ozbrojenému nepriateľovi, súboj o získanie nadvlády nad priestorom operácie a snahu o získanie podpory miestneho obyvateľstva, udržanie si podpory vlastného obyvateľstva a tiež podpory medzinárodného spoločenstva. Pritom práve nekonvenčné a asymetrické boje vybojované v rámci tejto ľudskej komunity nakoniec rozhodujú o úspechu alebo neúspechu.“ (McCuen 2008, s. 107)

Okrem vyššie uvedených názorov a definícií existujú samozrejme aj ďalšie od iných autorov, napríklad od Williamsona (2009), McCulloha a Johnsona (2013), Davisa (2013) alebo Deepa (2015), ktoré sú však viac či menej podobné a neprinášajú zásadnú zmenu v americkom pohľade na skúmanú problematiku. Niektoré sú obširnejšie, niektoré stručnejšie, v niektorých sa autori sústreďujú viac na využitie hlavne fyzických nástrojov s cieľom vyrovnať prevahu protivníka alebo jeho zdoľanie, a v niektorých zasa viac na nefyzické spôsoby vedenia boja, napríklad kybernetické útoky alebo psychologické operácie. V podstate sa však zhodujú v tom, že v prípade hybridnej vojny ide o vojnu, v ktorej dochádza k súbežnému využitiu konvenčných i nekonvenčných prostriedkov, techník a metód pri vedení bojovej činnosti, a v prípade hybridných hrozieb ide o rozmanitú kombináciu regulárnych síl, neregulárnych síl a/alebo kriminálnych elementov, všetkých zjednotených s cieľom dosiahnuť stanovené ciele.

V každom prípade, bez ohľadu na úplnosť či neúplnosť používaných definícií, alebo odchýlky v nich, „hybridná vojna a hybridné hrozby“, ako uvádza Bowers, „predstavujú pre Spojené štáty americké veľmi reálnu bezpečnostnú výzvu, ktorej budú musieť čeliť v nasledujúcich dekádach.“ (Bowers 2012, s. 39)

² U.S. Joint Force Command Hybrid War Conference, Washington D.C., 24th February 2009

Potvrdzujú to slová bývalého amerického ministra obrany Gatesa, ktorý na margo škály možných hrozieb v rámci príprav vyváženej stratégie Pentagonu na ďalšie obdobie uviedol, že „v budúcnosti je možné očakávať ešte väčšie množstvo deštruktívnych nástrojov a taktiky, od sofistikovaných až po jednoduché, ktoré budú uplatňované v hybridných konfliktoch alebo ešte komplexnejších formách boja.“ (Gates 2009)

Aj preto Mattis uviedol, že „americké ozbrojené sily sa musia transformovať na hybridné sily a rozšíriť svoje nekonvenčné spôsobilosti.“ Odôvodnil to tým, že Spojené štáty americké budú viesť v 21. storočí vojny v hybridných podmienkach. V tejto súvislosti však zdôraznil, že „budovanie nových nekonvenčných spôsobilostí nesmie ísť na úkor klasických konvenčných, ale USA sa musia sústrediť na budovanie mixu oboch typov spôsobilostí.“ (In Kruzal 2009) A to preto, že i keď Spojené štáty budú s najväčšou pravdepodobnosťou pôsobiť v tomto storočí v hybridných konfliktoch, pokiaľ existujú konvenčné hrozby od konvenčných protivníkov a neodstránila sa možnosť vojny medzi štátmi, dovtedy musia USA udržiavať svoje konvenčné spôsobilosti a kapacity ako základ svojich schopností pre ostatné typy konfliktov. (Mattis – Hoffman, 2007, s. 1)

V podobnom duchu sa vyjadril aj Casey, podľa ktorého „americké jednotky budú čeliť v budúcnosti v konfliktoch hybridným hrozbám – dynamickej kombinácii konvenčných, nepravidelných, teroristických a kriminálnych spôsobilostí, využívaných asymetrickým spôsobom s cieľom byť protiváhou, resp. obmedziť výhody (silné stránky) amerických ozbrojených síl. Tie musia byť z toho dôvodu dostatočne prispôsobivé a všestranné, aby boli schopné čeliť týmto hrozbám.“ (Casey 2009, s. 28)

2.2 EURÓPSKY POHĽAD

Jedným z prvých Európanov, ktorý sa zaoberal problematikou hybridných vojen a vedel ich definovať bol van Kappen. „Hybridná vojna“, podľa neho, „predstavuje široké spektrum nepriateľských aktivít, v ktorých úloha vojenského komponentu je skôr malá, pretože politický, informačný, ekonomický a psychologický vplyv sa stáva hlavným prostriedkom vedenia boja. Takéto metódy pomáhajú dosiahnuť významné výsledky: teritoriálne, politické a ekonomické straty nepriateľa, chaos a rozvrat systému výkonu štátnej moci, a oslabenie morálky spoločnosti.“ (In SGS 2014)

Kappenov prínos však nespočíva len v definovaní hybridnej vojny a v konštatovaní, že „ide o kombináciu klasickej vojny s využívaním nepravidelných vojenských formácií“. Významné je predovšetkým to, že naplno poukázal na fakt, že „štáty, ktoré vedú hybridnú vojnu, uzatvárajú dohody s neštátnymi aktérmi, bojovníkmi (žoldniermi), súkromnými organizáciami a skupinami miestnych obyvateľov, avšak akúkoľvek komunikáciu s nimi dôrazne popierajú. Títo aktéri totiž môžu vykonávať (realizovať) také veci (kroky), ktoré si štát nemôže dovoliť

podniknúť.³ Všetka špinavá robota tak môže byť potom hodená na plecia nevládných organizácií“ (In UAP 2015).

V rámci európskeho pohľadu na skúmanú problematiku stojí za pozornosť aj britský názor vyjadrený v Koncepte budúcich pozemných operácií, ktorý spracovalo Centrum pre rozvoj, koncepty a doktríny britského ministerstva obrany. Podľa tohto konceptu „britské ozbrojené sily, a predovšetkým pozemné sily, musia byť pripravené tak, aby boli schopné odolať prekvapivým útokom a získať alebo znovu získať iniciatívu, a musia byť vyzbrojené tak, aby boli schopné čeliť konvenčným alebo hybridným hrozbám, keď nepriateľ využíva mix všetkých jemu dostupných nástrojov, konvenčných a/alebo nekonvenčných síl, doplnených o politické, ekonomické a ďalšie aktivity s cieľom dosiahnuť ním stanovené ciele.“ (DCDC 2008, s. 14)

Pod pojmom hybridná vojna sa v koncepte rozumie „konflikt, v ktorom štátni alebo neštátni aktéri využívajú všetky spôsoby vedenia boja súčasne, pričom používajú moderné konvenčné zbrane, nekonvenčné spôsoby a taktiky, terorizmus a kriminálne aktivity s cieľom destabilizovať existujúci poriadok (systém).“ (DCDC 2008, s. 15) V dokumente sa zároveň uvádza, že „takéto výzvy si vyžadujú budovanie adekvátnych bojových spôsobilostí, keďže existuje vysoká pravdepodobnosť použitia nových zbraní, vykonávania kybernetických útokov a potenciálne aj nasadenia rádiologických zbraní s cieľom dosiahnuť strategické účinky, ktoré ohrozia britské záujmy.“ (DCDC 2008, s. 15)

Určitú minimalistickú pozíciu pri konceptualizácii hybridnej vojny zastáva v rámci britského poňatia Parry, podľa ktorého „hybridná vojna je vedená nepravidelnými jednotkami, ktoré majú prístup k sofistikovaným zbraňam a systémom, ktoré zvyčajne používajú regulárne jednotky.“ (In Wilkie 2009) V tomto prípade je však potom otázne, v čom spočíva rozdiel oproti nepravidelnej vojne.

Z prostredia Českej republiky treba vyzdvihnúť práce Žunu a Světničku, ktoré minimálne v českom prostredí významným spôsobom pomohli ozrejmiť a pochopiť problematiku hybridných vojen, hybridných hrozieb, hybridného spôsobu vedenia boja

³ Poznámka autora: Štát je viazaný dodržiavaním medzinárodného práva, napríklad Ženevskými konvenciami na ochranu obetí vojny alebo Haagským dohovorom či Ženevským protokolom upravujúcim používanie zbraní vo vojne. Ženevské konvencie spolu so svojimi dodatkovými protokolmi predstavujú základný prameň medzinárodného humanitárneho práva (a tiež vojnového práva). Ich hlavnou zásadou je, že v prípade ozbrojeného konfliktu musí byť rešpektovaná dôstojnosť ľudskej bytosti a bez akéhokoľvek nepriaznivého rozlišovania musia byť pred konfliktom a jeho následkami chránení tí, ktorí na konflikte nie sú priamo zúčastnení, ako aj tí, ktorí boli z konfliktu vyradení v dôsledku choroby, zranenia či zajatia. Zmluvnými stranami Ženevských konvencií sú všetky štáty sveta a ich zásady (a zásady I. a II. dodatkového protokolu) sú súčasťou medzinárodného obyčajového práva, takže z toho titulu zaväzujú každého člena medzinárodného spoločenstva k ich dodržiavaniu. Porušenie Ženevských konvencií predstavujú vojenské zločiny, a preto je ich páchatel', podľa medzinárodného práva, trestne zodpovedný.

a ďalších s tým spojených procesov a javov. Ocenenie si zaslúžia aj Kříž, Schevcuk a Števkov, ktorí sa zaoberali hybridnou vojnou ako novým fenoménom v bezpečnostnom prostredí Európy. Výsledkom ich práce je návrh komplexnej definície hybridnej vojny: „Hybridná vojna je ozbrojený konflikt vedený kombináciou nevojenských a vojenských prostriedkov s cieľom ich synergickým efektom prinútiť protivníka k vykonaniu takých krokov, ktoré by sám o sebe nevykonával. Aspoň jednou stranou konfliktu je štát. Hlavnú úlohu pri dosiahnutí cieľov vojny hrajú nevojenské prostriedky v podobe psychologických operácií a propagandy, ekonomických sankcií, embárg, kriminálnych aktivít, teroristických aktivít a iných subverzívnych aktivít podobného charakteru. Vojenské operácie útočníka sú vedené nepravidelnými silami kombinujúcimi symetrické a asymetrické spôsoby vedenia bojovej činnosti proti celej spoločnosti a najmä proti jej politickým štruktúram, orgánom štátnej správy a samosprávy, ekonomike štátu, morálke obyvateľstva a ozbrojeným silám.“ (Kříž - Schevcuk – Števkov 2015, s. 8)

Na Slovensku, kde sa ani zďaleka nevenuje vojenskej vede taká pozornosť, resp. nie sú vytvorené také podmienky na výskum v oblasti vojenstva ako v susednom Česku alebo v mnohých iných krajinách či už v rámci alebo mimo Severoatlantickej aliancie, za pozornosť stoja predovšetkým práce Milana Hanka, ktorý poukazuje na to, že so zmenou charakteru bezpečnostného prostredia sa mení aj charakter dnešných konfliktov a vojen, pričom ponúka rozbor hybridnej vojny ako jednej z možných foriem vojny popri doteraz viac zaužívaných formách, (Hanko 2015, s. 67) a Beskida, ktorý prostredníctvom analýzy hybridnej vojny na Kryme poukazuje na nové možnosti a spôsoby vedenia moderného boja – vedenia tzv. vojny novej generácie (Beskid 2014, s. 24). Okrem toho je nevyhnutné oceniť aj snahu o výskum konfliktov, ktorý prebieha pod vedením doc. Kazanského na Katedre bezpečnostných štúdií Fakulty medzinárodných vzťahov a politických vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

2.3 RUSKÁ KONCEPCIA

Analýza ruskej koncepcie hybridných vojen, hybridných hrozieb a hybridných spôsobov vedenia boja má mimoriadny význam pre ďalší výskum predmetnej problematiky nielen z dôvodu obrovskej vojenskej sily Ruskej federácie, ale aj z dôvodu úspešnej aplikácie zásad hybridnej vojny najprv (i keď len čiastočne) pri rusko-gruzínskom konflikte v roku 2008 a neskôr (plne) pri bleskovej anexii Krymu na jar 2014.

Za otca ruskej koncepcie hybridnej vojny sa považuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl Ruskej federácie a prvý námestník ministra obrany – armádny generál Valerij Vasilievič Gerasimov, podľa ktorého „hybridná vojna je vojnou novej generácie, v ktorej tradičné vojenské metódy a postupy sú nahradené hybridnými, to znamená širokou škálou politických, ekonomických, informačných, medzinárodných,

humanitárnych a ďalších nástrojov“. Gerasimov ďalej hovorí, že „v 21. storočí začína prevládať tendencia, keď hranice medzi vojnou a mierom sú rozmazané. Vojny sa nevyhlasujú a ak sa začnú, neprebiehajú podľa obvyklej šablóny. Skúsenosti z konfliktov spojených s tzv. farebnými revolúciami v severnej Afrike a na Blízkom Východe poukazujú na to, že prosperujúci štát sa môže stať za niekoľko mesiacov, ba dokonca aj dní arénou vojenského zápasu, obeťou zahraničnej intervencie, a dostať sa do stavu humanitárnej katastrofy, chaosu a občianskej vojny.“ (Gerasimov 2013)

„Ani v jednej z krajín“, pokračuje generál Gerasimov, „kde vypukla tzv. arabská jar, nie je oficiálne vyhlásená vojna, avšak sociálne, ekonomické a politické dôsledky pre jednotlivé štáty a spoločnosti sú zrovnateľné s následkami skutočnej vojny. K dosiahnutiu politických a strategických cieľov už netreba zbrane, resp. existujú účinnejšie nástroje. Na dosiahnutie stanovených cieľov je mnohokrát vhodnejšie použitie politických, ekonomických, informačných, humanitárnych a ďalších nevojenských opatrení, vrátane protestného potenciálu obyvateľstva cieľovej krajiny.“ Ako príklad uvádza Gerasimov používanie humanitárnych organizácií alebo súkromných bezpečnostných služieb. Príkladom sú podľa neho operácie v Sýrii, na Ukrajine alebo v Líbyi, kde najaté súkromné vojenské spoločnosti úzko spolupracovali s ozbrojenými oddielmi opozície, či pôsobenie Greenpeace v Arktíde. Náčelník generálneho štábu i ruská vláda sú presvedčení, že Západ financuje tak opozíciu, ako aj ďalšie organizácie, napríklad nevládne organizácie na Ukrajine i v Rusku. „To všetko je doplnené o skryté vojenské akcie informačného charakteru alebo špeciálnych jednotiek. Otvorené použitie sily so zámienkou „udržania mieru a regulácie krízy“ prebieha až na konci konfliktu s cieľom „dosiahnuť konečné ciele.“ (In Grohmann 2015)

V tejto súvislosti Gerasimov ďalej hovorí a pýta sa: „Samozrejme, najľahšie by bolo povedať, že udalosti arabskej jari nie sú vojna, a preto by sme ich my vojaci nemali skúmať. Ale možno práve naopak, nie sú tieto udalosti typickou vojnou 21. storočia?“. A zároveň dodáva: „Samotné pravidlá vojny sa zmenili. Vzrástla úloha nevojenských spôsobov dosiahnutia politických a strategických cieľov, ktoré v mnohých prípadoch svojou efektívnosťou prevyšujú silu zbraní. Vojenské sily sa často používajú pod pláštikom mierových operácií, ktoré majú dosiahnuť uzmiernenie znepriatelených strán.“ (Gerasimov 2013)

Náčelník generálneho štábu si kladie aj ďalšie rétorické otázky: „Čo je to súčasná vojna? Na čo treba pripravovať armádu? Ako má byť vyzbrojená?“. Odpovede na tieto a ďalšie súvisiace otázky by mali určovať cesty rozvoja ozbrojených síl v dlhodobej perspektíve a zároveň umožniť získať predstavu o spôsoboch ich použitia. V súčasnosti sa podľa Gerasimova zavádzajú nové, netradičné bojové postupy. Rastie úloha mobilných zoskupení rôznych druhov, ktoré pôsobia v jednotnom informačnom poli a v spravodajskom priestore vďaka možnostiam nových systémov riadenia a zabezpečenia. Vojenské operácie sú dynamickejšie, aktívnejšie a prinášajú viac

výsledkov. Vytrácajú sa taktické a operačné prestávky, ktoré by mohol protivník využiť. Nové komunikačné a informačné technológie umožnili zmenšiť priestorový a časový odstup medzi vojakmi a velením.

Frontálne zrážky veľkých zoskupení vojakov na strategickej a operačnej úrovni postupne, ako uvádza Gerasimov, ustupujú do úzadia. Vplyv na protivníka na diaľku sa postupne stáva hlavným spôsobom dosiahnutia cieľov operácie. Jeho objekty sa ničia v celej hĺbke jeho územia. Stierajú sa rozdiely medzi strategickou a taktickou úrovňou, útočnými a obrannými operáciami. Masovo sa využívajú veľmi presné zbrane. Súčasťou výzbroje sa stavajú zbrane fungujúce na základe nových fyzikálnych princípov a robotické systémy. Široko sa využíva asymetrická vojenská činnosť, ktorá umožňuje nivelizovať prevahu protivníka v ozbrojenom boji. Pritom sa využívajú príslušníci špeciálnych vojsk a sily vnútornej opozície na vytvorenie permanentného frontu na celom území znepriateleného štátu. Využíva sa tiež informačný vplyv, ktorého formy a spôsoby sa neustále zdokonaľujú. Prebiehajúce udalosti nachádzajú odraz vo vojenských doktrínach rôznych krajín. (Bačišin 2015)

Generál Gerasimov v súvislosti s riešenou témou prezentuje názor, že „nepriateľa je možné poraziť kombináciou politických, ekonomických, technologických, informačných a ekologických operácií.“ (Gerasimov 2013) Toto jeho vyjadrenie je v súlade s víziou vojny, ktorá sa neodohráva na fyzickom bojisku, ale ako uvádzajú ruskí teoretici, odohráva sa v tzv. psychologickú sféru. Podľa nich sa budúce vojny nebudú viesť klasickým spôsobom na bojisku, ale najmä v ľudských myšliach. Aj preto Rusko kladie v súčasnosti veľký dôraz na oblasť informačných a psychologických operácií. Informačné a psychologické operácie už nebudú ako doteraz hrať úlohu len podporných alebo pomocných aktivít, pretože dobre pripravená a vedená informačná a psychologická vojna môže podľa tejto koncepcie v mnohých prípadoch nahradiť tradičné spôsoby vedenia vojny bez potreby nasadenia veľkého počtu vojenských jednotiek a techniky.

V posledných konfliktoch sa podľa Gerasimova objavili nové metódy a spôsoby vedenia vojenských operácií, ktorých vývoj, zdokonaľovanie a uplatňovanie bude aj naďalej pokračovať a prinesie zásadné zmeny v charaktere budúcich ozbrojených konfliktov. Tie najväčšie zmeny medzi tradičnými a netradičnými vojenskými metódami (spôsobmi), ako ich prezentuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl Ruskej federácie, sú uvedené v nasledovnej tabuľke:

Tab. 1: Zmeny v charaktere ozbrojených konfliktov podľa V. V. Gerasimova

Tradičné vojenské metódy	Nové vojenské metódy
– vojenská akcia sa začína po strategickom rozvinutí vojsk	– vojenskú akciu začínajú vojenské jednotky v mierovom stave (vojna nie je vôbec

<p>(vyhlásenie vojny),</p> <ul style="list-style-type: none"> – frontálne stretý medzi veľkými skupinami vojsk, ktorých základ tvoria najmä útvary pozemných síl, – porážka ľudskej a palebnej sily, prevzatie kontroly nad regiónom a hranicami s cieľom získať kontrolu územia, – deštrukcia ekonomickej sily protivníka a anexia jeho územia, – vedenie bojovej činnosti na zemi, vo vzduchu a na mori, – velenie ozbrojeným silám (útvaram, jednotkám) podľa pevnej, hierarchicky organizovanej štruktúry velenia a riadenia. 	<p>vyhlásená),</p> <ul style="list-style-type: none"> – nekontaktné stretý medzi vysoko pohyblivými a špecializovanými (hybridnými) bojovými jednotkami, – zničenie vojenskej a ekonomickej sily protivníka prostredníctvom krátkodobých a presných útokov (úderov) na jeho vojenskú a civilnú infraštruktúru, – masívne použitie vysoko presných zbraní a zbraňových systémov, špeciálnych jednotiek (operácií), robotizovaných kompletov a zbraní založených na nových fyzikálnych princípov (laserových, plazmových, akustických, vysokofrekvenčných a pod.), – využitie ozbrojených civilistov (4 civilisti na 1 vojaka), – súbežné útoky na nepriateľské jednotky a objekty na celom území, – súbežné boje na zemi, vzduchu, mori a v informačnom priestore, – použitie asymetrických a nepriamych metód, – velenie a riadenie jednotiek v jednotnom informačnom priestore.
--	--

Prameň: Berzinš 2014, s. 4.

Na vyššiu úroveň a kvalitu ruského operačného umenia, ktoré v súčasnosti „dosiahlo novú intelektuálnu fázu“, a na zmenu ruského pohľadu na vedenie vojny novej generácie poukázal Mattsson. Vo svojej prednáške na tému adaptácie ruských ozbrojených síl na nové operačné koncepty multipolárneho sveta hovorí, okrem iného, aj o zmene v smerovaní (posune) rozvoja ruských vojenských spôsobilostí do roku 2020. Ide predovšetkým o posun:

- od priamej deštrukcie k priamemu vplyvu,
- od priameho zničenia protivníka k jeho vnútornému rozkladu,
- od vojny so zbraňami a technológiami ku kultúrnej vojne,
- od vojny s konvenčnými silami k vojne so špeciálne pripravenými silami a komerčnými nepravidelnými zoskupeniami,
- od tradičného (3D) bojiska k informačnej a psychologickej vojne a vojne vnímania,

- od priamych stretov k bezkontaktnéj vojne,
- od lineárnej a lineárne členenej vojny k totálnej vojne, zahŕňajúcej nepriateľské sily a základne v jeho tyle,
- od vojny v reálnom fyzickom prostredí k vojne prebiehajúcej v ľudskom vedomí a v kyberpriestore,
- od symetrickej vojny k asymetrickej, vedenej prostredníctvom politických, ekonomických, technologických a ekologických kampaní,
- od časovo obmedzenej (ohraničenej) vojny k permanentnej vojne ako prirodzenej podmienke v živote národa. (In Berzinš 2014, s. 5)

V rámci objasnenia ruského pohľadu na hybridné vojny, resp. vojny novej generácie treba, okrem Gerasimovej koncepcie, spomenúť aj prácu Čekinova a Bogdanova. Význam ich práce spočíva najmä v tom, že hoci kladú dôraz na využívanie tých najmodernejších vojenských i nevojenských technológií, vojna novej generácie sa má podľa nich odohrávať predovšetkým v psychologickú a informačnú dimenziu, kde bude dochádzať k rozhodujúcim bojom. Do vojny budú podvrátnym spôsobom zaťahované protivníckove verejné inštitúcie, pričom týmto konfliktom, v ktorých majú byť vo veľkej miere využívané asymetrické postupy k podlomeniu presily protivníka, má predchádzať intenzívna výzvedná a prieskumná činnosť.

Čekinov a Bogdanov rozdelili priebeh vojny novej generácie do nasledovných fáz:

- 1) nevojenské asymetrické vedenie vojny zahŕňajúce informačné, psychologické, ideologické, diplomatické a ekonomické opatrenia ako časť plánu na vytvorenie priaznivých politických, ekonomických a vojenských predpokladov pre ďalšie fázy vojny;
- 2) špeciálne operácie s cieľom oklamať politických a vojenských predstaviteľov koordinovanými opatreniami prostredníctvom diplomatických kanálov, masovo oznamovacích prostriedkov, vládnych a vojenských agentúr, únikom falošných údajov, rozkazov, nariadení a smerníc;
- 3) zastrašovanie, klamanie a podplácanie vládnych a vojenských predstaviteľov s cieľom prinútiť ich, aby prestali plniť svoje služobné povinnosti;
- 4) destabilizujúca propaganda, ktorá má zvýšiť nespokojnosť obyvateľstva, čo bude umocnené príjazdom militantných skupín a eskaláciou podvrátnej činnosti;
- 5) zriadenie bezletových zón nad krajinou, ktorá má byť napadnutá, vyhlásenie blokády a rozsiahle využitie súkromných vojenských spoločností v tesnej spolupráci s ozbrojenými opozičnými jednotkami;
- 6) začatie vojenských akcií, ktorým predchádzal rozsiahly prieskum a diverzná činnosť, t. j. všetky typy, formy a metódy operácií, vrátane operácií špeciálnych jednotiek, operácií vo vesmíre, rádiové a elektronické operácie,

diplomatické spravodajstvo, spravodajstvo tajných služieb a priemyslová špionáž;

- 7) operácie vedené prostredníctvom cielených informácií, elektronický boj, letecké a kozmické operácie, nepretržité letecké zastrašovanie v súčinnosti s použitím vysoko presných zbraňových systémov (ďalekonosné delostrelectvo) a zbraní založených na nových technológiách (vrátane mikrovln, radiácie, neletálnych biologických zbraní);
- 8) likvidácia zostávajúcich miest odporu a zničenie zvyškov nepriateľských zoskupení prostredníctvom špeciálnych operácií vedených prieskumnými jednotkami, ktoré vyhľadávajú jednotky nepriateľa a hlásia ich súradnice raketovým a delostreleckým jednotkám; paľba s využitím vyspelých zbraní, sústredená na zničenie jednotiek, ktoré kladú odpor; nasadenie výsadkových jednotiek, ktoré obkľúčia posledné body odporu; a operácie na vyčistenie terénu prostredníctvom pozemných jednotiek. (Čekinov – Bogdanov 2013)

Z uvedeného vyplýva, že ruský pohľad na vedenie modernej vojny je založený na teórii, že hlavným bojovým priestorom je myseľ. Kříž k tomu uvádza: „Kým v časoch Sovietskeho zväzu a tesne po jeho rozpade lipla Moskva v prvom rade na tradičnej porážke protivníka silou, nasledovanej nahradením vlády a potom sociálnym inžinierstvom, v novom poňatí sú priority obrátené tak, že pre konečnú porážku protivníka nemusí ku skutočnému bojovému nasadeniu jednotiek vlastne ani dôjsť.“ (Světnička, 2015) Vedenie vojen novej generácie bude preto založené na informačnej a psychologickú vojne, aby bola dosiahnutá nadvláda nad nepriateľskými vojskami, získaná kontrola nad jeho zbraňami a technikou, a aby nepriateľské ozbrojené sily a civilné obyvateľstvo boli morálne a psychologicky zlomené. Hlavným cieľom je podľa možnosti čo najväčšie obmedzenie nasadenia ťažkej vojenskej techniky a síl a dosiahnutie toho, aby vojenské jednotky a civilné obyvateľstvo naopak podporovali útočníka, na škodu vlastnej vlády a vlastnej krajiny.

Napriek všetkým vyššie uvedeným informáciám Gerasimov tvrdí, že „Rusko na tomto poli zaspalo, a preto treba pracovať na náprave. Vojenské akcie sú totiž čím ďalej tým dynamickejšie, operačné a taktické pauzy, ktoré by mohol protivník využiť, sa strácajú, a nasadenie veľkých zoskupení síl na strategickej i taktickej úrovni je už tiež minulosťou. Hlavným prostriedkom na dosiahnutie stanovených strategických a operačných cieľov sa stávajú diaľkové, bezkontaktné akcie.“ (Grasimov 2013) Keďže hybridné vojny vníma generál nielen ako príležitosť, ale aj ako hrozbu, je podľa neho nevyhnutné, aby sa doterajšie koncepcie ďalej rozvíjali, aby bolo Rusko na tento typ vojny pripravené, vedelo jej čeliť, ale tiež využiť vo svoj prospech.

3 PRÍKLADY HYBRIDNEJ VOJNY

3.1 GRUZÍNSKO

Vojna v Gruzínsku sa začala 1. augusta 2008, keď gruzínske jednotky začali ostreľovať mìnometmi, granátometmi a z ručných zbraní Cchinvali – hlavné mesto Južného Osetska,⁴ vrátane obytných zón. Zomreli prví ľudia, vznikli prvé materiálne škody a keďže Gruzínsko pokračovalo v koncentrácii a rozmiestňovaní svojich síl na hraniciach Južného Osetska, začalo sa s evakuáciou civilistov do Severného Osetska. Siedmeho augusta jednotky gruzínskych ozbrojených síl opätovne ostreľovali Cchinvali a ďalšie osetské mestá. Vojna napokon naplno prepukla 8. augusta 2008 v deň otvorenia 29. letných olympijských hier v Pekingu, potom, čo Gruzínsko prekvapivo po podpísaní prímeria zaútočilo na Južné Osetsko, obkľúčilo jeho metropolu a začalo mohutný útok. Pri útoku zároveň napadli ruské kasárne a zabili desiatku ruských vojakov. Rusko požiadalo o mimoriadne zasadenie Bezpečnostnej rady OSN, s čím BR súhlasila. Potom, čo gruzínske jednotky pokračovali v útoku na Cchinvali a ďalšie osetské mestá po zemi i zo vzduchu, juhoosetský parlament požiadal Rusko pomoc. To o niekoľko hodín začalo protiofenzívu prostredníctvom jednotiek 58. armády, čím sa pomer síl na bojisku radikálne zmenil. (SME 2008) Po vytlačení gruzínskych jednotiek z územia Južného Osetska ruské vojenské jednotky pokračovali v útoku na gruzínske ozbrojené sily, vojenské objekty, sklady, základne a veliteľské stanovištia, a v postupe gruzínskym územím. Zastavili sa 55 km od Tbilisi, keď im vtedajší ruský prezident Dmitrij Medvedev nariadil ukončiť vojenské operácie v Gruzínsku.

Z hľadiska skúmanej problematiky je nutné upozorniť, že v tomto prípade nešlo o hybridnú vojnu v pravom slova zmysle, resp. o hybridnú vojnu v zmysle vyššie uvedených definícií. Bola to klasická konvenčná vojna, v ktorej boli primárne použité konvenčné zbrane a konvenčné postupy, avšak Rusko v nej zároveň významným spôsobom využívalo prvky hybridného vedenia boja k príprave a podpore vedenia svojich bojových operácií. K dosiahnutiu politických cieľov operácie nedošlo len s použitím vojenskej sily, ale aj prostredníctvom hybridných spôsobov boja (napríklad prostredníctvom ekonomických sankcií a embarga, informačnej vojny, kybernetickej

⁴ Po rozpade ZSSR v roku 1991 sa v Gruzínsku uskutočnilo referendum o nezávislosti krajiny, po ktorom krajina 9. apríla 1991 vyhlásila nezávislosť. Obyvatelia Južného Osetska však nesúhlasili s referendom, nechceli sa stať súčasťou Gruzínska, ale radšej chceli zotrvať v pevnom zväzku s Ruskou federáciou. V Južnom Osetsku sa uskutočnilo referendum, v ktorom sa drvivá väčšina obyvateľov vyslovila za nezávislosť od Gruzínska a samostatnosť. Južné Osetsko (podobne ako Abcházsko) sa následne oddelilo od gruzínskeho teritória. Tbilisi vyslalo vojenské jednotky, aby potlačili separatistické hnutie a tak sa začala vojna, ktorá stála 2 tisíc ľudí ich životy. Po skončení bojov dohliadalo na základe vzájomnej dohody na dodržiavanie prímeria 500 vojakov mierových síl z Ruskej federácie, Severného a Južného Osetska, Gruzínska a OBSE. V roku 2006 hlasovalo v referende 99 % Osetíncov za úplnú samostatnosť Južného Osetska (Kyselová, 2008).

vojny, diplomatických i humanitárnych aktivít, atď.), ktoré zohrali významnú podpornú úlohu. Obe strany ozbrojeného konfliktu viedli intenzívnu informačnú vojnu, čo sťažovalo oddelenie faktov od úmyselne šírených dezinformácií. Okrem toho, že Moskva a Tbilisi sa vzájomne obviňovali zo zabíjania civilistov a z vytvárania humanitárnej katastrofy, Moskva kládla vinu za rozpútanie krviprelievania Gruzínsku a jeho postup v Južnom Osetsku prirovnala ku genocíde, gruzínsky prezident Michail Saakašvili zasa obvinil Rusko, že si chce podmaniť jeho krajinu. Neskôr, v správe, ktorú si objednala Európska únia a text bol navrhnutý tímom pod vedením švajčiarskej diplomatky Heidi Tagliavini, sa priamo hovorí, že to bolo masívne gruzínske ostreľovanie a delostrelecký útok na mesto Cchinvali počas noci zo 7. na 8. augusta 2008, čo sa považuje za začiatok vojnového stavu. (EurActiv 2009) O ďalšie tri roky obvinil prezidenta Saakašviliho aj jeho prívržencov zo zodpovednosti za rozpútanie vojny s Ruskom v roku 2008 aj predseda gruzínskej vlády Bidzina Ivanišvili.

K rovnakému záveru dospela aj gruzínska nezávislá vyšetrovacia komisia, ktorá sa zaoberala príčinami a dôsledkami vyostrenia situácie na Kaukaze v roku 2008. (HS 2012) Rusko bolo zasa z viacerých strán a od viacerých významných politikov kritizované za vstup ruských jednotiek na územie Gruzínska. EÚ ho vo vyššie zmienenej správe obvinila z provokácií a jeho reakciu na útok na ruských vojakov za neprimeranú. (EurActiv 2009)

Informačnej vojne dominovali tri hlavné témy: 1. Gruzínsko, a najmä jeho prezident Saakašvili, boli agresori; 2. Rusko bolo nútené zasiahnuť na obranu svojich občanov a zabrániť humanitárnej katastrofe; 3. Západ nemá nijaký legitímny dôvod na kritiku Ruska, pretože Rusko vykonalo iba to, čo Západ vykonal v roku 1999 v Srbsku v Kosove. Súbežne s informačnou vojnou proti Gruzínsku prebehla tiež vojna kybernetická. Viacero významných gruzínskych webových stránok, vrátane stránky gruzínskeho prezidenta, ministerstva zahraničných vecí, národnej banky, parlamentu a najvyššieho súdu bolo napadnutých a pozmenených. Tieto kybernetické útoky boli centrálné riadené a koordinované. Okrem toho dôležitú úlohu zohrali ruské výsadekové jednotky a sily zvláštneho určenia.

Napriek relatívne hladkému víťazstvu a získaniu cenných skúseností, konflikt ukázal aj slabiny, ktoré by sa Rusku v konflikte so silnejším protivníkom nemuseli vyplatiť. Preto reformy, ktoré oznámil prezident Medvedev bezprostredne po vojne, odrážajú zámery ako zlepšiť spôsobilosti ruských ozbrojených síl a schopnosť Ruska viesť účinné a efektívne ťaženia s využitím moderných technológií a nových operačných postupov.

3.1 UKRAJINA

Rusko, poučené konfliktom s Gruzínskom, použilo pri úspešnej anexii Krymu na jar 2014 širokú škálu vojenských (symetrických i asymetrických), politických, ekonomických, informačných, propagandistických, diplomatických a kybernetických

prostriedkov vedenia boja. Ukázalo sa, že Moskve, v súlade s Gerasimovovou koncepciou hybridnej vojny, nešlo o likvidáciu protivníka, ale o jeho ovládnutie. Použitie konvenčnej vojenskej sily sa stalo takmer nepotrebné (počas anexie nebol zabitý ani jediný ukrajinský vojak alebo civilista), pretože ovládnutím myslí krymského obyvateľstva, vojakov, námorníkov a príslušníkov ďalších ozbrojených zložiek, došlo k tomu, že títo pod informačným a psychologickým vplyvom (tlakom) zradili vlastný štát⁵ a podporili agresora, a tým umožnili Rusku dosiahnuť vytýčený cieľ.

Operácia prebehla podľa pripraveného scenára. Po presune dobre vyzbrojených, vystrojených a vycvičených osôb bez akýchkoľvek insígnií, došlo k rýchlemu obsadeniu dôležitých administratívnych budov, úradov, letísk a k blokovaniu vojenských základní; bol zabezpečený prísun civilných destabilizačných skupín s cieľom vyvolať nespokojnosť u miestneho obyvateľstva, boli nasadené špeciálne jednotky, rozvedka a príslušníci súkromných bezpečnostných agentúr so skúsenosťami z Podnesterska, Čečenska a Bosny a Hercegoviny. Súčasne pokračovala informačná a psychologická vojna so zameraním na elimináciu miest odporu. (Beskid 2015)

Ukrajina nebola na takúto situáciu vôbec pripravená. Jej nové politické vedenie bolo absolútne neschopné prijímať situácii adekvátne rozhodnutia a vydávať zmysluplné rozkazy ozbrojeným zložkám štátu. Ich velenie, vzhľadom na absenciu rozkazov od najvyšších predstaviteľov krajiny, nebolo schopné riadiť, organizovať a už vôbec nie koordinovať činnosť jednotlivých ozbrojených a bezpečnostných zložiek a prijímať účinné a efektívne protiopatrenia na zabránenie anexie polostrova. Problém spočíval aj v tom, že ukrajinská armáda a bezpečnostné zložky boli dlhodobo podfinancované, nedostatočne vyzbrojené, vystrojené, zásobované, s nízkou úrovňou pripravenosti, vycvičenosti, s malými alebo vôbec nijakými skúsenosťami z bojových operácií, nereformované a navyše slabo lojálne k skorumpovanej vláde.

V prípade anexie Krymu a konfliktu na juhovýchodnej Ukrajine sa, na rozdiel od rusko-gruzínskej vojny v roku 2008, už naplno prejavili všetky spôsoby vedenia hybridnej vojny, vojenské i nevojenské. V rámci vojenskej dimenzie sú Rusko a ním podporovaní separatisti, schopní do konfliktu nasadiť široké spektrum jednotiek a vojenskej techniky. Podľa amerického ministerstva obrany malo v novembri 2014 Rusko na Ukrajine (bez zahrnutia Krymu) 7 tisíc vojakov a celkovo sa ich vraj dosiaľ na Ukrajine vystriedalo viac ako 40 tisíc, čo však Rusko popiera. Naopak, obviňuje Spojené štáty a krajiny NATO, že prostredníctvom poradcov z radov ozbrojených síl, špeciálnych jednotiek a spravodajských služieb a nimi financovaných súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností, pomáhajú ukrajinským ozbrojeným

⁵ Z 18 tisíc ukrajinských vojakov dislokovaných na Kryme, 14,5 tisíc prešlo na stranu Ruska. V prevažnej väčšine išlo o vojakov ruskej národnosti.

zložkám, pravidelným i nepravidelným. Rusko a ruské organizácie na druhej strane aktívne podporujú (logisticky, materiálne a personálne) separatistov, ktorí predstavujú kombináciu miestneho obyvateľstva, občanov Ruska a ďalších krajín bývalého Sovietskeho zväzu, vrátane niekoľkých dobrovoľníkov zo Slovenska, Česka a ďalších krajín Európy.

V rámci nevojenskej dimenzie treba poukázať na využívanie diplomatických, ekonomických, informačných, kybernetických a humanitárnych nástrojov. Napríklad, ruská diplomacia sa usiluje na pôde svetových organizácií o obhajobu svojich aktivít a o oslabenie pozície Kyjeva, hlavne presadzovaním a propagáciou federalizácie Ukrajiny. Z ekonomických nástrojov ide najmä o manipuláciu s cenou za dovážaný ruský zemný plyn a obmedzujúce netarifné opatrenia na ukrajinské potravinárske tovary. Pre ukrajinskú ekonomiku sú nepríjemné tiež sankcie v podobe zákazu dovozu rôznych druhov potravín a tovarov do Ruska alebo využívania ruského vzdušného priestoru ukrajinskými aerolinkami. Rusko využíva tiež tzv. novú propagandu, ktorá nemá za cieľ príjemcu informácie presvedčiť, ale hlavne zneistiť ho v pohľade na to, čo je pravda a čo nie, a čomu možno veriť.

V rámci udržania si podpory u domácej populácie Rusko využíva širokú paletu mediálnych prostriedkov, predovšetkým štátnej televízie, ktoré sú svojim pokrytím Ukrajiny schopné významne ovplyvniť nielen domácu, ale i ukrajinskú verejnú mienku. Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohrávajú aj platení internetoví blogeri, ktorí na domácich i zahraničných weboch prispievajú do diskusií, v ktorých vyjadrujú podporu ruským aktivitám a spochybňujú protiruské názory a aktivity. V rámci využívania kybernetických nástrojov možno spomenúť viacero kybernetických útokov na webové stránky a systémy ukrajinských štátnych inštitúcií, dopravné siete, webové stránky dobrovoľníckych práporov a kybernetické útoky pomocou malwaru alebo spywaru. V rámci nevojenských nástrojov nemožno zabudnúť ani na dodávky potravín, liečiv, materiálu a techniky prostredníctvom humanitárnych konvojov z Ruska a plnenie ďalších úloh pod rúškom humanitárnych aktivít.

Zapieranie ruskej vojenskej participácie na operáciách na juhovýchodnej Ukrajine tiež patrí do arzenálu hybridnej vojny. Rovnako ako tam patrí to, že „ak Pentagon a NATO označujú ruské aktivity na Ukrajine ako vedenie „hybridnej vojny“, takisto možno týmto spôsobom označiť aj aktivity USA a ich spojencov na tej istej Ukrajine – nepravidelné ozbrojené jednotky sú aj na strane Kyjeva, rovnako ako silná mediálna propagačná činnosť a technologická podpora všetkými dostupnými prostriedkami v prospech Kyjeva.“ (Pravda 2015) Gerasimov tiež obviňuje Západ z vedenia hybridnej vojny na Ukrajine, pričom poukazuje najmä na pôsobenie zahraničných tajných služieb a obrovské finančné zdroje, informačné prostriedky a materiálno-technickú pomoc v prospech ukrajinských ozbrojených síl a nepravidelných ozbrojených skupín. „Generál i ruská vláda sú presvedčení, že Západ

financoval ukrajinskú opozíciu a ďalšie organizácie, napríklad nevládne, a to tak na Ukrajine, ako aj v Rusku.“ (Světnička 2015)

3.1 BLÍZKY VÝCHOD

Za typický príklad hybridnej vojny na Blízkom východe, ako už bolo naznačené v úvode, sa považuje vojna medzi libanonským Hizballáhom⁶ a Izraelom. Hizballáh v nej okrem už zmienených moderných civilných technológií v kombinácii s modernými zbraňovými systémami a improvizovanými výbušnými systémami využil množstvo ďalších prostriedkov, spôsobov a nástrojov hybridného boja, vrátane partizánskeho boja, informačnej vojny, psychologickéj vojny a kriminálnych i teroristických aktivít. Vedeniu Hizballáhu sa v boji proti ozbrojeným silám židovského štátu podarilo sústrediť, využiť a koordinovať útoky a aktivity paramilitantných jednotiek, kriminálnych skupín a teroristických buniek, nastražiť pasce a využiť iránsku vojenskú, finančnú, materiálnu a technickú podporu.

Za pozornosť stojí, že útokom na izraelské jednotky predchádzala, v rámci hybridného spôsobu vedenia boja, masívna informačná kampaň, zameraná nielen na arabské a moslimské komunity, ale aj svetovú verejnosť. Fotografie mŕtvych civilistov, zničených budov, a videá zobrazujúce utrpenie starcov, žien a detí, zbombardovaných civilných obydľí, škôl a nemocníc po izraelských útokoch boli s cieľom získať sympatie pre seba a odsúdenie Izraela okamžite zasielané do všetkých svetových médií a zavesené na internete. Výsledkom boli reakcie z mnohých strán žiadajúce zastaviť izraelské útoky na libanonskom území, obvinenia zo spáchania vojnových zločinov a psychologický nátlak na vedúcich politických a vojenských predstaviteľov židovského štátu.

Podľa Hoffmana práve okamžitá distribúcia fotografií a videozáznamov z bojiska spôsobila, že i keď Izrael tento konflikt vojensky neprehral, podľahol na informačnom poli, a tým prevládol u väčšiny širokej verejnosti pocit, že v ňom bol porazený. (Hoffman 2007, s. 38-39) Výrazne k tejto percepcii prispeli aj medializované obvinenia Izraela zo spáchania vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Luther v tom čase uviedol, že „izraelské vojská ignorovali vojenské právo a útočili na obytné domy bez ohľadu na škody, ktoré tým spôsobia. Opakované a neprimerané útoky na obytné štvrte poukazujú na to, že súčasná izraelská stratégia je v rozpore s princípmi medzinárodného humanitárneho práva.“ Podľa OSN prišlo počas izraelských útokov o život vyše asi 1 500 palestínskych civilistov, z toho 519 detí. Zničených alebo vážne

⁶ Hizballáh je libanonské šiitské politické a vojenské hnutie, ktoré vzniklo v roku 1982 zjednotením niekoľkých šiitských skupín v reakcii na izraelskú inváziu do Libanonu. V arabskom a moslimskom svete je považované za legítimnú politickú stranu, kým niektoré západné vlády a Izrael ho naopak považujú za teroristickú organizáciu. V oblasti južného Libanonu zriaďuje celý rad škôl, nemocníc a ďalších sociálnych služieb. Jedným z hlavných sponzorov Hizballáhu je Irán.

poškodených bolo podľa oficiálnych odhadov až 18 000 obytných jednotiek! (Aktuality 2014) Aj preto hlavná prokurátorka Medzinárodného trestného súdu začala počiatočné vyšetrovanie tvrdení o vojnových zločinoch Izraela. Izraelský premiér Benjamin Netanjahu na margo toho uviedol, že „Izrael sa len legitímne bránil proti palestínskym teroristom, ktorí pravidelne páchajú niekoľkonásobné vojnové zločiny, úmyselne vysielajú tisícky rakiet na našich civilistov, zatiaľ čo sa schovávajú za civilistami a používajú ich ako živé štíty.“ Preto je podľa neho rozhodnutie vyšetrovať Izrael nezmyselné. (Speyer 2015)

Druhým typickým príkladom vedenia hybridnej vojny na Blízkom východe je vojna, ktorú vedie Islamský štát (IŠ). Táto militantná sunitická teroristická organizácia, ktorá sa formovala na pozadí islamskej frustrácie, nespokojnosti a obáv z príchodu Veľkého Satana zo Západu (Tomášeková 2015, s. 162) a získala medzinárodné odsúdenie za brutalitu, teror a genocídu voči niektorým etnickým a náboženským skupinám (šiiitom, jezidom, kresťanom i opozičným sunitom), využíva v rámci svojho „šok a hrôza“ štýlu hybridné spôsoby a nástroje boja tak proti konvenčným vojenským silám v Iraku a Sýrii, ako aj kurdským ozbrojeným milíciám a ďalším ozbrojeným zoskupeniam. (Jasper – Moreland, 2014)

Islamský štát, ktorý má ambíciu vytvoriť samostatný štát – islamský kalifát – založený na striktnej interpretácii islamského práva šarija, využil aktuálnu neprehľadnú situáciu v Iraku a Sýrii a získal pod svoju kontrolu rozsiahle územia, zdroje a obyvateľstvo v oboch krajinách. Využil sýrsku občiansku vojnu, vnútorne oslabený iracký štát a konflikt viacerých vzájomne prepojených štátnych a neštátnych zoskupení sledujúcich vlastné navzájom sa prekrývajúce záujmy. Preukázal pritom vysokú adaptabilitu a schopnosť využívať ponúkané príležitosti.

V rámci vojenských nástrojov sa opiera o vlastnú armádu, pozostávajúcu z vlastných džihádistov, bývalých príslušníkov irackých ozbrojených síl a bezpečnostných zložiek ešte z čias Saddáma Husaina (hromadne prepustených po páde režimu), zahraničných džihádistov so skúsenosťami z Afganistanu, Čečenska, Iraku, Pakistanu alebo Somálska a dobrovoľníkov prichádzajúcich takmer z celého sveta. V súčasnosti tvorí armádu IŠ asi 30 tisíc bojovníkov disponujúcich modernou americkou vojenskou technikou a výzbrojou, ktorú získali od ustupujúcej irackej armády, a zbraňami z celého sveta, ktoré získali darom od podporovateľov z moslimského sveta a nákupom od priekupníkov zbraní.

Islamský štát je totiž schopný vcelku úspešne sa samofinancovať, a to hlavne prostredníctvom nelegálneho predaja irackej a sýrskej ropy, predaja ulúpených starožitností, pašovania, únosov, vydierania, ale aj výberu daní na kontrolovanom území. Okrem toho získava značné finančné zdroje od svojich podporovateľov z moslimskej komunity.

Za svoje úspechy IŠ vďaka účinnej a efektívnej kombinácii konvenčných vojenských operácií s teroristickými aktivitami, kriminálnymi aktivitami, intenzívnou

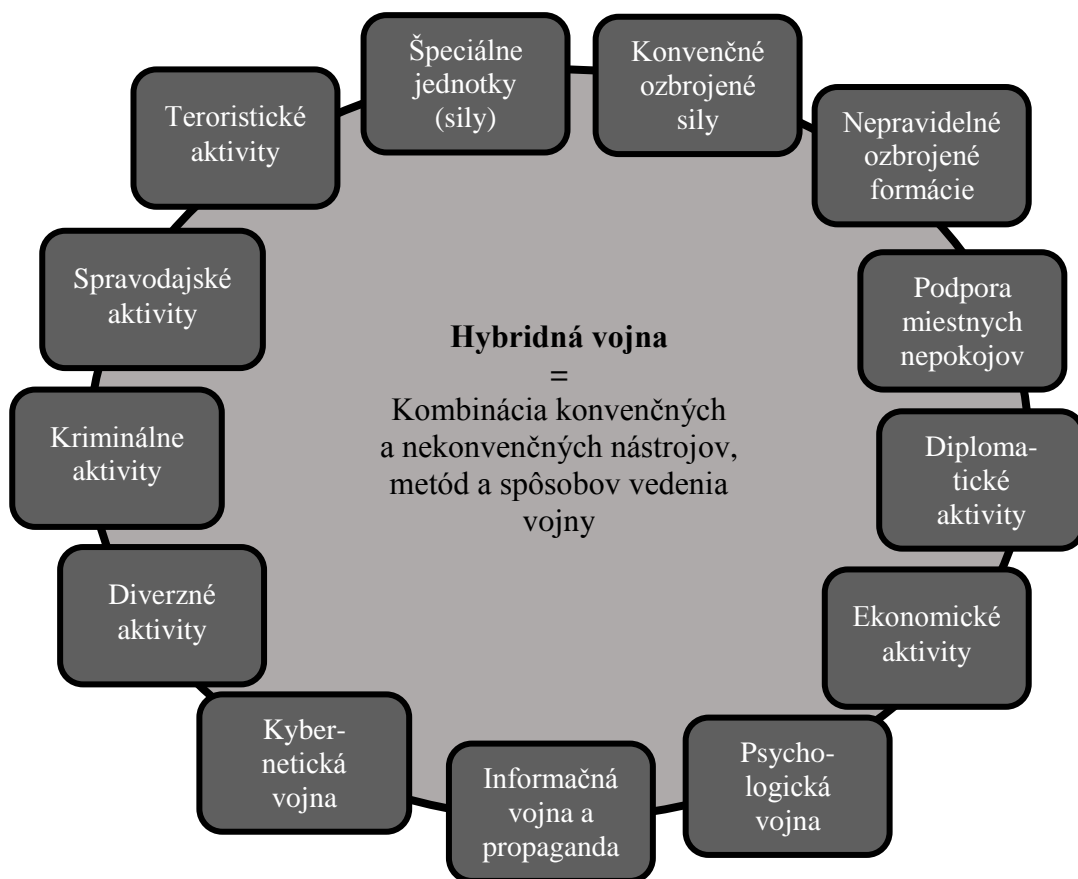
mediálnou kampaňou vedenou prostredníctvom sociálnych sietí, ale aj pomerne sofistikovaným využívaním kybernetických operácií. V tomto prípade treba zdôrazniť, že aj protistrana (voči IŠ) sa skôr spolieha na hybridné operácie, než na rozhodujúce vojenské ťaženie. Medzinárodná koalícia, okrem vzdušných operácií, poskytuje výzbroj kurdským pešmergom, poskytuje poradcov irackej vláde, podieľa sa na rozrušení finančných mechanizmov, ochrane menšín, hraníc a preventívnych opatreniach voči zneužívaniu sociálnych sietí (IBOŠ 2015).

4 ZÁVER

Prevažná väčšina autorov, odborníkov i diskutérov z radov odbornej i širšej verejnosti sa v zásade zhoduje v tom, že charakter ozbrojených konfliktov sa po skončení druhej svetovej vojny významne zmenil. Vlastníctvo jadrových zbraní takmer úplne vylúčilo možnosť totálnej vojny medzi supervelmocami, resp. medzi krajinami vlastniacimi jadrové zbrane. K ešte významnejšej zmene z tohto hľadiska došlo po rozpade bipolárneho usporiadania sveta, keď podmienky, v nadväznosti na zmeny v bezpečnostnom prostredí, začali priat' (i keď s určitými výnimkami) skôr vedeniu nekonvenčných partizánskych alebo povstaleckých vojen, než vedeniu klasických konvenčných vojen.

Stratégia hybridnej vojny predstavuje veľmi silný a komplexný spôsob vedenia moderného ozbrojeného konfliktu. Konfliktu, ktorý nezačína výstrelom, a už vôbec nie vyhlásením vojny, konfliktu, o ktorom napadnutá spoločnosť spočiatku ani nevie, dokonca ani netuší alebo si nepripúšťa, že bola napadnutá a nachádza sa vo vojne, konfliktu, pri ktorom prípravy agresora naň začali už oveľa skôr, a pri ktorom je agresor prostredníctvom získaných, (najmä) spravodajských informácií, schopný identifikovať silné a slabé miesta svojho protivníka, tomu prispôbiť svoju stratégiu a taktiku a zvoliť čo najvhodnejšiu kombináciu konvenčných a nekonvenčných spôsobov a prostriedkov vedenia boja s cieľom dosiahnuť svoje ciele.

Obr. 1: Grafické spracovanie definície hybridnej vojny

Prameň: Vlastné spracovanie

Na záver možno na základe vyššie uvedených i ďalších dostupných informácií definovať hybridnú vojnu ako vojnu, v ktorej aspoň jedným z jej aktérov je štát, a počas ktorej dochádza k súbežnému využívaniu kombinácie konvenčných a nekonvenčných nástrojov a spôsobov vedenia vojny. Dochádza v nej k obmedzovaniu nasadenia pravidelných konvenčných jednotiek regulárnych ozbrojených síl a vyhýbaniu sa rozsiahlym ozbrojeným stretom veľkých zoskupení konvenčných síl, a súčasne k zvyšovaniu nasadenia a využitia špeciálnych jednotiek, nepravidelných ozbrojených formácií, miestnych hnutí odporu, kriminálnych skupín a pod., k nárastu používania vysoko presných zbraňových systémov a zbraní založených na nových fyzikálnych princípoch a technológiách, a to všetko pri využití dynamickej kombinácie politických, diplomatických, ekonomických, humanitárnych, diverzných, teroristických a kriminálnych aktivít, propagandy a nástrojov informačnej, kybernetickej a psychologickej vojny.

Úplne na záver možno opätovne zdôrazniť, že i keď v prípade hybridnej vojny naozaj nejde o nový typ vojny, s dynamicky postupujúcim vývojom ľudskej spoločnosti, novými objavmi, zavádzaním novších a modernejších systémov a technológií, aplikáciou nových, netradičných a v mnohých prípadoch i nelegálnych či neregulárnych postupov a metód, ako aj zvyšovaním významu info a kyber priestoru, ale aj prehľbovaním globálnych ekonomických, sociálnych, environmentálnych a bezpečnostných problémov ľudstva a negatívnych vplyvov globalizácie, bude s najväčšou pravdepodobnosťou tento typ vojny prevládať v nasledujúcich dekádach 21. storočia.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. AFJ. (2009): Hybrid vs. Compound War. [Online.] In: *Armed Forces Journal*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>>.
2. AKTUALITY.sk. (2015): Izrael sa dopúšťal vojnových zločinov, kritizuje Amnesty International. [Online.] In: *Aktuality.sk*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/264983/izrael-sa-dopusta-vojnovyh-zlocinov-kritizuje-amnesty-international/>>.
3. ANDRASSY, V. – GREGA, M. (2015): Možnosti optimalizácie informačných procesov v bezpečnostnom systéme. In *Košická bezpečnostná revue*, 2015, roč. 5, č. 2, s. 11-18. ISSN 1338-4880.
4. BAČIŠIN, V. , V. (2015): Hybridná vojna a jej hodnotenie. In *Obrana*, 2015, roč. 23, č. 1, s. 4-5. ISSN 1336-1910.
5. BACHMAN, S. D. O. V. – GUNNERIUSSON, H. (2015): Hybrid wars: New Threats to Global Peace and Security. In *Scientia Militaria*, 2015, Vol. 43. No. 1, pp. 77-98. ISSN 2224-0020.
6. BĚRZINŠ, J. (2014): Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. [Online.] *National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>>.
7. BESKID, J. (2014): Vojna novej generácie realizovaná na Kryme. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2014 – zborník vedeckých a odborných prác*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014. 24-32 s. ISBN 978-80-8040-495-6.
8. BOWERS, CH. O. (2012): Identifying Emerging Hybrid Adversaries. [Online.] *Strategic Studies Institue*, 2012. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete:

- <<http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/2012spring/Bowers.pdf>>.
9. CASEY, G. W. Jr. (2009): The Army of the 21st Century. [Online.] *Association of the United States Army*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.ausa.org/publications/armymagazine/archive/2009/10/Documents/Casey211009.pdf>>.
 10. ČEKINOV, S. G. – BOGDANOV, S. A. (2013): The Nature and Content of a New Generation War. [Online.] 2013. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://www.eastviewpress.com/Files/MT_FROM%20THE%20CURRENT%20ISSUE_No.4_2013.pdf>.
 11. DAVIS, J. (2013): Defeating Future Hybrid Threats. [Online.] In: *Military Review*, 2013. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete na: <<http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/repository/Military-Review-English-September-October-2013-Edition.html>>.
 12. DCDC. (2008): The Future Land Operational Concept. [Online.] *The Development, Concepts and Doctrine Centre*, 2008. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.navedu.navy.mi.th/stg/databasestory/data/youttasart/youttasartlae/bigcity/UK/4.UK%20Future%20Land%20Operational%20Concept.pdf>>.
 13. DEEP, A. (2015): Hybrid War: Old Concept, New Techniques. [Online.] In: *Small Wars Journal*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-war-old-concept-new-techniques>>.
 14. EURACTIV. (2009): Správa EÚ: Rusko je víťaz, Gruzínsko agresor. [Online.] In: *EurActiv*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/clanok/sprava-eu-rusko-je-vitaz-gruzinsko-agresor-013720>>.
 15. EVANS, M. (2003): Of Smoking Guns and Mushroom Clouds. In *Australian Army Journal*, 2003, Vol. 1, No. 2, pp. 15-24. ISSN 1448-2843.
 16. GARAMONE, J. (2015): *NATO Commander Breedlove Discusses Implications of Hybrid War*. [Online.] In: *Small Wars Journal*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/blog/nato-commander-breedlove-discusses-implications-of-hybrid-war>>.
 17. GATES, M. R. (2009): *A Balanced Strategy: Reprogramming Pentagon for a New Age*. [Online.] In: *Foreign Affairs*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete:

27. IBOŠ. (2015): *Konferencia o hybridnej vojne*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2015.
28. IDNES.cz. (2015): Hybridní válce se musí bránit celá společnost. I česká, tvrdí experti. [Online.] In: *iDnes.cz*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://zpravy.idnes.cz/eperti-chteji-popsat-hybridni-boj-dlv-zpr_nato.aspx?c=A150715_134014_zpr_nato_inc>.
29. IVANČÍK, R. – KAZANSKÝ, R. (2015): Teoretické východiská skúmania problematiky definovania konfliktov. [Online.] In *Kultura bezpieczeństwa*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://kultura-bezpieczenstwa.pl/wp-content/uploads/2015/06/4.KB_17_81-91.pdf>.
30. IVANČÍK, R. – KAZANSKÝ, R. (2015): Teoreticko-metodologický pohľad na klasifikáciu a typológiu konfliktov. [Online.] In *Vojenské reflexie*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieX_1.pdf>.
31. IVANČÍK, R. (2013): Vojenské aspekty asymetrie v medzinárodnej bezpečnosti. In *Politické vedy*, 2013, roč. 16, č. 3, s. 6-37. ISSN 1335-2741.
32. JASPER, S. – MORELAND, S. 2014. The Islamic State is a Hybrid Threat. Why Does That Matter? [Online.] In *Small Wars Journal*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-islamic-state-is-a-hybrid-threat-why-does-that-matter>>.
33. JONES, S. (2014): Ukraine: Russia's new art of war. [Online.] In: *The Big Read*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.ft.com/intl/cms/s/2/ea5e82fa-2e0c-11e4-b760-00144feabdc0.html#axzz3xQDMk55h>>.
34. KAZANSKÝ, R. – IVANČÍK, R. (2015): *Teoretické východiská skúmania konfliktov*. Banská Bystrica : Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 224 s. ISBN 978-80-557-0857-7.
35. KAZANSKÝ, R. (2013): *Súčasný problémy výskumu medzinárodných konfliktov a kríz a ich riešenia*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo UMB – Belianum, 2013. 215 s. ISBN 978-80-557-0573-6.
36. KAZANSKÝ, R. (2015): *The Theory of Conflict*. Banská Bystrica : Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 208 s. ISBN 978-80-557-0970-3.
37. KILCULLEN, D. (2009): *The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 384 s. ISBN 978-0-19-97438-34.

38. KRUZEL, J. J. (2009): U.S. must prepare for „Hybrid Warfare“, general says. [Online.] *U.S. Department of Defense*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=53089>>.
39. KRŽIŽ, Z. – SCHEVCUK, Z. – ŠTEVKOV, P. (2015): *Hybridní válka jako fenomén v bezpečnostním prostředí Evropy*. Ostrava : Jagelo 2000, 2015. 16 s. ISBN 978-80-904850-2-0.
40. KYSELOVÁ, M. (2008): *Ruská invaze do Gruzie*. [Online.] In: *e-Polis.cz*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.e-polis.cz/clanek/ruska-invaze-do-gruzie.html>>.
41. LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. (2012): *Bezpečnosť ako kategória*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 2012. 264 s. ISBN 978-80-224-1284-1.
42. MATTIS, J. N. – HOFFMAN, F. G. (2007): Future Warfare: The Rise of Hybrid War. [Online.] *MILNEWS*, 2007. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWar_USNINov2005.pdf>.
43. McCUEN, J. J. (2008): Hybrid Wars. In *Military Review*, 2008, Vol. 3, No. 2, pp. 107-113.
44. MCCULLOH, T. – JOHNSON, R. (2013): *Hybrid Warfare*. [Online.] 2013. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://jsou.socom.mil/JSOU%20Publications/JSOU%2013-4_McCulloh_Johnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf>.
45. MURRAY, W. – MANSOOR, P. R. (2012): *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 321 s. ISBN 978-1-10-70260-87.
46. NEČAS, P. – SZABO, S. (2006): *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : Faculty of Aeronautics of Technical University, 2009. 111 s. ISBN 978-80-553-0119-8.
47. NEČAS, P. – UŠIAK, J. (2010): *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
48. NEMETH, W. (2002): Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare. [Online.] 2002. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf>.
49. PRAVDA. (2015). Hybridná vojna je realitou, nielen na Ukrajine! [Online.] In: *Pravda*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://simon22.blog.pravda.sk/2015/09/27/hybridna-vojna-je-realitou-nielen-na-ukrajine/>>.

50. RENFREW, B. (2011): Chechnya. [Online.] In: *Crimes of War*, 2011. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/chechnya/>>.
51. SGS. (2014): Kremlin hybrid war against Ukraine and EU: Energy Component. [Online.] *Centre for Global Studies "Strategy XXI,"* 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://geostrategy.org.ua/en/analitika/item/585-/585->>.
52. SME. (2008): Gruzínsko a Rusko vedú vojnu. [Online.] In: *SME*, 2008. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/4012603/gruzinsko-a-rusko-vedu-voynu.html>>.
53. SPEYER, L. (2015): ICC Launches Preposterous Probe Into Israeli War Crimes. [Online.] In: *Breaking Israel News*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.breakingisraelnews.com/27725/icc-launches-preposterous-probe-into-israeli-war-crimes-allegations-jerusalem/#jv5hkD0ItU1wvfQs.97>>.
54. SVĚTNIČKA, L. (2015): Hybridní války dávno známe, přesto je musíme objevit a popsat. [Online.] In: *Nato Aktual.cz*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: Dostupné na internete: <http://www.natoaktual.cz/hybridni-valky-davno-zname-presto-je-musime-objevit-a-popsat-p5p-na_analyzy.aspx?c=A150714_133516_na_analyzy_m02>
55. ŠKVRNDA, F. a kol. (2010): *Medzinárodné politické vzťahy*. Bratislava : Ekonóm. 230 s. ISBN 978-80-225-2918-1.
56. TOMÁŠEKOVÁ, L. (2015): Is Islam a New Threat for West? In *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis*, 2015, No. 6(2)/2015, s. 155-166. ISSN 2300-1739.
57. UAP. (2015): *Hybrid Warfare as a Key Instrument of Russian Revenge Geostrategy*. [Online.] *UaPosition*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://uaposition.com/analysis-opinion/hybrid-warfare-as-a-key-instrument-of-the-russian-revenge-geostrategy/>>.
58. US JFC HWC. (2009): *Hybrid War Conference*. Washington D.C. : United States Joint Force Command, 24th February 2009.
59. WILKIE, R. (2009): *Hybrid Warfare: Something Old, Not Something New.* . [Online.] 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj09/win09/html>>.
60. WILLIAMSON, S. C. (2009): *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*. Carlisle : U.S. Army War College, 2009. 40 p. Reg. No. 0704-0188.

61. ZELENKA, P. (2014): Je konflikt na Ukrajině hybridní válkou? [Online.] *Institute of International Relations Prague*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internetu: <<http://www.iir.cz/en/article/je-konflikt-na-ukrajine-hybridni-valkou>>.
62. ZŮNA, P. (2010): Kritický pohled na koncept hybridních válek. In *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 33-45. ISSN 1210-3292.